

Grzegorz Ojcewicz

"W woskowym wianku" Borysa Popławskiego : analiza statystyczna i interpretacja

---

Acta Neophilologica 11, 69-96

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Grzegorz Ojcewicz
Instytut Neofilologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

W WOSKOWYM WIANKU BORYSA POPLAWSKIEGO. ANALIZA STATYSTYCZNA I INTERPRETACJA *

Key words: Boris Poplavsky, Russian emigree literature, Parisian note, Russian surrealism, Russian modernism

Metoda ilościowo-jakościowej analizy tekstu opiera się na statystyce jednostek i wychodzi z tradycyjnego założenia, że elementy znaczące w tekście występują częściej od innych. Na podstawie częstości występowania poszczególnych elementów tekstu można budować listy rangowe w dowolnych układach zaprojektowanych przez badacza. Jednostki, które zajmują czołowe lokaty na listach rangowych, wiążą się bezpośrednio ze stylem indywidualnym twórcy i potwierdzają nasze spostrzeżenia co do tego, które elementy utworu są w nim istotne i jakie znaczenia wyrazów odgrywają w idiolektie twórcy główną rolę.

Prezentowana poniżej ilościowo-jakościowa metoda analizy tekstu może być z powodzeniem stosowana zarówno do badania struktury utworu poetyckiego, dramatycznego, jak i prozatorskiego; w tym tkwi jej rodzajowy uniwersalizm. Z punktu widzenia ekonomii czasu najszybciej docieramy do wyników analizy wówczas, gdy mamy do czynienia z tekstami krótkimi. Tekstem krótkim jest pojedynczy wiersz, dłuższym – na przykład poemat, a jeszcze dłuższym układem formalnym – zbiorek poetycki. Każda część dramatu lub powieści również może być poddana rozbirowi pod kątem jej zawartości formalnej, jeśli akt lub rozdział jest tym właśnie fragmentem, który analizujemy pod określonym kątem.

W tym sensie metoda ilościowo-jakościowej analizy tekstu jest tożsama z prawem sformułowanym w pierwszej połowie ubiegłego wieku przez amerykańskiego lingwistę George'a Kingsley'a Zipfa (1902–1950) i możliwa do wykonania przez każdego

---

* Pełny obraz metody i uzyskanych wyników znajduje się w przygotowywanej przeze mnie do druku monografii o życiu i poezji Borysa Poplawskiego.

filologa. Przypomnijmy, że zarówno w prawie Zipfa, jak i tutaj przez częstość (frekwencję) słowa rozumie się liczbę jego wystąpień w tekście, a przez rangę słowa – liczbę porządkową danego słowa na liście rangowej. Słowo najczęstsze ma zatem rangę równą 1, drugie co do częstości – rangę równą 2, trzecie – rangę równą 3 i tak aż do końca. Zgodnie z prawem Zipfa, jeśli słowo w_1 ma rangę 10 razy większą niż słowo w_2 , to słowo w_1 ma częstość 10 razy mniejszą niż słowo w_2 . Częstość słowa jest więc odwrotnie proporcjonalna do jego rangi.

Uzyskane w toku operacji statystycznych wyniki umożliwiają przeprowadzenie „czystej” interpretacji, tj. takiej, do jakiej upoważniają zestawienia częstości i rang poszczególnych jednostek. Dane te wskazują jednak tylko na aspekty matematyczne analizowanego tekstu i w żaden sposób nie odsłaniają pełnej kompozycji materii poetyckiej. Są jednak wielce pomocne w przeprowadzaniu wszelkich dowodów wprost, które potwierdzają lub zaprzeczają spostrzeżeniom badaczy opartym wyłącznie na wrażeniu ogólnym czy intuicji, a odnoszącym się do parametrów leksykalnych obecnych w utworach poetyckich.

Na użytek niniejszej pracy do analizy ilościowo-jakościowej tekstu wybrano tomik poetycki Borysa Popławskiego *W woskowym wianku* (*В венке из воска*), ponieważ zawiera on najwcześniejsze utwory poety, pochodzące z okresu 1922–1930, chociaż został wydany pośmiertnie w Paryżu w 1938 roku, po *Flagach* (*Флаги*) i *Śnieżnej godzinie* (*Снежный час*). Wybór tego właśnie utworu jako punktu wyjścia pozwala na prześledzenie ewolucji stylistycznej Popławskiego od tekstu najwcześniejszego do najpóźniejszego i odnalezienie w jego utworze parametrów wyjściowych istotnych z punktu widzenia ewolucji idiolektu pisarza. Innymi słowy, dzięki ustaleniom poczynionym na podstawie list rangowych opartych na zbiorze *W woskowym wianku*, jesteśmy w stanie zweryfikować, które spośród wyodrębnionych jednostek są obecne nie tylko w analizowanym tomiku poetyckim, lecz także we wszystkich pozostałych, jak *Flagi* (1931), zawierające wiersze z okresu 1923–1930, *Sterowiec donikąd* (*Дирижабль неизвестного направления*, 1965), z wierszami z okresu 1924–1935, *Śnieżna godzina* (1936), z wierszami z okresu 1931–1935, czy odnalezione w archiwum poety w 1998 roku *Automatyczne wiersze* (*Автоматические стихи*), zbiór przygotowany przez Popławskiego do druku w 1934 roku i zawierający wiersze z okresu 1930–1933¹.

1. Metoda

Metoda ilościowo-jakościowej analizy tekstu składa się z pięciu podstawowych etapów, mających na celu:

- 1) podział tekstu,
- 2) wyodrębnienie poszczególnych części mowy,

---

¹ Zob.: Б. Поплавский, *Флаги. Стихи*, Париж 1931; idem, *Снежный час: стихи, 1931–1935*, Париж 1936; idem, *В венке из воска*, Париж 1938; idem, *Дирижабль неизвестного направления. Стихи*, предисловие Н. Татищева, Париж 1965.

- 3) stworzenie list frekwencyjnych,
- 4) stworzenie listy rangowej,
- 5) umożliwienie zestawiania otrzymanych wyników.

Każdy etap analizy kończy się sporządzeniem odpowiedniej listy w porządku alfabetycznym (listy od 1 do 7) lub w porządku malejącym (listy od 8 do 12) oraz listy rangowej dla wybranych części mowy (lista 13).

1.1. Podział tekstu

Cały analizowany tekst dzieli się na samodzielne graficznie elementy z zachowaniem ich oryginalnej postaci gramatycznej. Pomija się jednak tytuł tekstu, tj. tytuł zbioru poetyckiego, tytuły poszczególnych wierszy (jeśli są) oraz zawartość tytułów zamieszczonych w spisie treści. Pomija się także wszystkie znaki interpunkcyjne. Rzeczowniki złożone typu *дему-уапу* rozdziela się na składniki niezależne, tj. *дему* i *уапу*. Przymiotników typu *мѣмно-сунуи* się nie rozdziela. Zachowuje się pisownię oryginalną wyrazów, nawet jeśli jest sprzeczna ze współczesną ortografią. Podobnie uwzględnia się użycia dialektalne lub okazjonalne. Po dokonaniu podziału tekstu otrzymujemy **Listę nr 1. Zawartość tekstu** oraz liczbę wszystkich użyć danych elementów składowych tekstu.

1.2. Wyodrębnianie części mowy

W tej fazie analizy na podstawie Listy nr 1 dokonuje się separacji poszczególnych części mowy – głównych oraz pomocniczych, a następnie określa ich parametry wedle przyjętej przez badacza koncepcji. Na potrzeby tej pracy wyodrębniano poszczególne części mowy w następującej kolejności:

- a) rzeczowniki,
- b) przymiotniki,
- c) czasowniki i imiesłowy,
- d) przysłówki,
- e) zaimki,
- f) pozostałe części mowy (liczebniki, spójniki, przyimki, partykuły, predykaty).

Parametrami istotnymi w analizie rzeczowników jest ich frekwencja, wielkość procentowa użyć w stosunku do wszystkich wyodrębnionych elementów analizowanego tekstu, występowanie w liczbie pojedynczej i/lub mnogiej. Tak powstaje w układzie alfabetycznym **Lista nr 2. Rzeczowniki**.

Parametrami istotnymi w analizie przymiotników jest określenie ich frekwencji oraz wielkości procentowej użyć w stosunku do wszystkich wyodrębnionych elementów analizowanego tekstu. Przymiotniki podaje się według zasady leksykograficznej, tj. w mianowniku liczby pojedynczej rodzaju męskiego. Jeśli przymiotnik występuje

w tekście w stopniu wyższym lub najwyższym, to na liście alfabetycznej jest podawany w postaci równej. Wszystkie formy krótkie przymiotnika rozwija się do postaci pełnej. Tak powstaje w układzie alfabetycznym **Lista nr 3. Przymiotniki**.

Parametrami istotnymi w analizie czasowników jest określenie ich frekwencji oraz wielkości procentowej użyć w stosunku do wszystkich wyodrębnionych elementów analizowanego tekstu, a także ich występowania w czasie przeszłym, teraźniejszym i przyszłym z zaznaczeniem osoby w liczbie pojedynczej i/lub mnogiej. Występowanie formy osobowej w liczbie pojedynczej jest oznaczane literą „p”, a w liczbie mnogiej – literą „m”. Sumaryczna częstość wystąpień danego czasownika w określonym czasie jest podawana przed nawiasem zwykłym, a rozkład poszczególnych częstości – w nawiasie zwykłym przed wskazaniem na formę osobową. Na przykład podany poniżej zapis w odniesieniu do czasownika „być” (tabela 1) informuje nas o tym, że na ogólną frekwencję (F) wynoszącą 20 na czas przeszły przypada 11 użyć, 4 użycia na czas przyszły, a 5 użyć jest w postaci bezokolicznika. W tym: w czasie przeszłym 10 użyć jest w 3 osobie liczby pojedynczej (10-3p) oraz jedno w 3 osobie liczby mnogiej (3m):

Tabela 1

Parametry istotne w analizie czasownika na przykładzie czasownika „być” (*быть*)

Lp.	Czasownik	F	%	Czas			Bezokolicznik	Tryb rozkazujący
				przeszły	teraźniejszy	przyszły		
1.	быть	20	0,48	11(10-3p, 3m)	–	4(3-3p, 3m)	5	–

Na liście zaznacza się także występowanie jednostki w postaci bezokolicznika oraz w formie trybu rozkazującego, jeśli takie postacie występują przy danym czasowniku.

Z kolei parametrami istotnymi w analizie imiesłowów jest określenie ich frekwencji i wielkości procentowej użyć w stosunku do wszystkich wyodrębnionych elementów analizowanego tekstu. Tak powstaje w układzie alfabetycznym **Lista nr 4. Czasowniki i imiesłow**.

Parametrami istotnymi w analizie przysłówków jest określenie ich frekwencji oraz wielkości procentowej użyć w stosunku do wszystkich wyodrębnionych elementów analizowanego tekstu. Każdy przysówek podaje się w postaci wyjściowej, jeśli nawet występuje w stopniu wyższym lub najwyższym w tekście. Tak powstaje w układzie alfabetycznym **Lista nr 5. Przysłówki**.

Parametrami istotnymi w analizie zaimków jest określenie ich frekwencji i wielkości procentowej użyć w stosunku do wszystkich wyodrębnionych elementów analizowanego tekstu z zaznaczeniem pełnionej przez zaimek funkcji. Tak powstaje w układzie alfabetycznym **Lista nr 6. Zaimki**.

W odniesieniu do pozostałych części – liczebników, spójników, partykuł, przymi-
ków i predykatów – podaje się ich frekwencję oraz wielkość procentową użytą w sto-
sunku do wszystkich wyodrębnionych elementów analizowanego tekstu. Tak powstaje
w układzie alfabetycznym **Lista nr 7. Pozostałe części mowy**.

1.3. Tworzenie list frekwencyjnych

Na podstawie sporządzonych list (nr 2–7) tworzy się hierarchiczne listy frekwen-
cyjne dla poszczególnych części mowy, rozpoczynając od frekwencji maksymalnej,
a na minimalnej kończąc, w kolejności jak w punkcie 1.2, czyli dla:

- a) rzeczowników,
- b) przymiotników,
- c) czasowników i imiesłowów,
- d) przysłówków,
- e) zaimków.

Efektom powyższych prac są kolejne listy w porządku malejącym:

- a) **Lista nr 8. Frekwencja: rzeczowniki,**
- b) **Lista nr 9. Frekwencja: przymiotniki,**
- c) **Lista nr 10. Frekwencja: czasowniki i imiesłowy,**
- d) **Lista nr 11. Frekwencja: przysłówki,**
- e) **Lista nr 12. Frekwencja: zaimki.**

Nie sporządza się listy frekwencyjnej dla pozostałych części mowy. W homogra-
fach reprezentujących tę samą kategorię gramatyczną zaznacza się akcent (np. *замок*,
рассыпаться).

1.4. Tworzenie listy rangowej

Lista rangowa jest to zestawienie czterech podstawowych części mowy (rzeczow-
ników, przymiotników, czasowników oraz przysłówków), których frekwencja nie jest
niższa od 5. W ten sposób powstaje **Lista nr 13. Parametry idiolektu**.

1.5. Zestawianie danych

Na podstawie poszczególnych list można tworzyć dowolne porównania mające
na celu badanie współzależności pomiędzy analizowanymi składnikami tekstu. Lista
nr 13 sporządzana dla każdego zbioru poetyckiego Borysa Popławskiego oddzielnie
jest na pewno pomocna w budowaniu modelu idiolektu pisarza.

2. Wyniki

Wszystkie wyniki ilościowo-jakościowej analizy tekstu zebrano w postaci tabelarycznej, tworząc 13 autonomicznych zestawień elementów składających się na tomik *W woskowym wianku* (ich fragmenty zawierają tabele 2–15). Każda lista dostarcza określonych informacji o składnikach utworu, czyli zarówno o samodzielnych, jak i niesamodzielnych częściach mowy. Dane procentowe użycie poszczególnych jednostek tekstu podawano w zaokrągleniu, podobnie jak wynik podsumowujący właściwą kolumnę. Oto fragment Listy nr 1. Zawartość tekstu, obejmujący na przykład jednostki od 26 do 36:

26. А	32. Ад
27. Абсолютный	33. Актер
28. Авель	34. Алая
29. Автомобиль	35. Алел
30. Ад	36. Алой
31. Ад	

Tabela 2

Fragment Listy nr 2. Rzeczowniki

Lp.	Rzeczownik	Frekwencja	% w tekście	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
1.	Авель	1	0,02	1	–
2.	автомобиль	1	0,02	1	–
3.	ад	3	0,07	3	–
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
677.	яма	1	0,02	1	–
678.	яркость	1	0,02	1	–
679.	ящик	1	0,02	1	–
Razem		1446	~ 35	1153	293

Tabela 3

Fragment Listy nr 3. Przymiotniki

Lp.	Przymiotnik	Frekwencja	% w tekście
1.	абсолютный	1	0,02
2.	алый	5	0,12
3.	алюминьевый	1	0,02
(...)	(...)	(...)	(...)
283.	яркий	2	0,04
284.	ярко-желтый	1	0,02
285.	ясный	3	0,07
Razem		518	~ 12

Tabela 4

Fragment Listy nr 4. Czasowniki i imiesłowcy

A. Czasowniki

Lp.	Czasownik	F	%	Czas			Bezokolicznik	Tryb rozkazujący
				przeszły	teraźniejszy	przyszły		
1.	алеть	1	0,02	1(3p)	–	–	–	–
2.	бедствовать	1	0,02	–	1(3p)	–	–	–
3.	бежать	2	0,04	1(3m)	1(3p)	–	–	–
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
350.	шутить	1	0,02	–	1(3p)	–	–	–
351.	щебетать	1	0,02	1(3m)	–	–	–	–
352.	являться	1	0,02	1(3p)	–	–	–	–
Razem		621	~15	177	317	43	50	34

Tabela 5

Fragment Listy nr 4. Czasowniki i imiesłowy

B. Imiesłowy

Lp.	Imiesłów	Frekwencja	% w tekście
1.	бренча	1	0,02
2.	ведая	1	0,02
3.	вернувшийся	1	0,02
(...)	(...)	(...)	(...)
72.	шелохнув	1	0,02
73.	шепча	1	0,02
74.	являя	1	0,02
Razem		81	~2

Tabela 6

Fragment Listy nr 5. Przysłowki

Lp.	Imiesłów	Frekwencja	% w tekście
1.	беззаботно	1	0,02
2.	безупречно	2	0,04
3.	бесконечно	1	0,02
(...)	(...)	(...)	(...)
124.	чуть	1	0,02
125.	широко	1	0,02
126.	ясно	1	0,02
Razem		253	~6

Tabela 7

Fragment Listy nr 6. Zaimki

Lp.	Zaimek	Frekwencja	% w tekście	Ze względu na pełnioną funkcję:							
				dzierżawczy	nieokreślony	osobowy	pytający	przeczący	upowszechniający	wskazujący	zwrotny
1.	ваш	1	0,02	1	-	-	-	-	-	-	-
2.	весь	29	0,70	-	-	-	-	-	29	-	-
3.	всякий	1	0,02	-	-	-	-	-	1	-	-
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
24.	что-то	1	0,02	-	1	-	-	-	-	-	-
25.	этот	13	0,31	-	-	-	-	-	-	13	-
26.	я	56	1,35	-	-	56	-	-	-	-	-
Razem		290	~7	48	2	167	12	1	30	23	7

Tabela 8

Fragment Listy nr 7. Pozostałe części mowy

Lp.	Pozostałe części mowy	Frekwencja	% w tekście
1.	а	26	0,63
2.	ах	4	0,09
3.	без	7	0,17
(...)	(...)	(...)	(...)
65.	что	24	0,58
66.	чтоб	1	0,02
67.	чтобы	1	0,02
Razem		949	~ 23

Tabela 9

Fragment Listy nr 8. Frekwencja: rzeczowniki

Lp.	Rzeczownik	Frekwencja	% w tekście	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
1.	душа	30	0,72	23	7
2.	мир	21	0,50	18	3
3.	небо	21	0,50	15	6
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
677.	яма	1	0,02	1	–
678.	яркость	1	0,02	1	–
679.	ящик	1	0,02	1	–

Tabela 10

Fragment Listy nr 9. Frekwencja: przymiotniki

Lp.	Przymiotnik	Frekwencja	% w tekście
1.	белый	15	0,36
2.	черный	13	0,31
3.	розовый	11	0,26
(...)	(...)	(...)	(...)
283.	чуждый	1	0,02
284.	эпический	1	0,02
285.	ярко-желтый	1	0,02

Tabela 11

Fragment Listy nr 10. Frekwencja: czasowniki i imiesłowy

A. Frekwencja: czasowniki

Lp.	Czasownik	F	%	Czas			Bezokolicznik	Tryb rozkazujący
				przeszły	teraźniejszy	przyszły		
1.	быть	20	0,48	11(10-3p, 3m)	–	4(3-3p, 3m)	5	–
2.	спать	20	0,48	2(3p, 3m)	17(2-1p, 2p, 12-3p, 2-3m)	–	–	1(2m)
3.	петь	17	0,41	3(2-3p, 3m)	12(10-3p, 2-2m)	–	2	–
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
350.	шутить	1	0,02	–	1(3p)	–	–	–
351.	щебетать	1	0,02	1(3m)	–	–	–	–
352.	являться	1	0,02	1(3p)	–	–	50	34

Tabela 12

Fragment Listy nr 10. Frekwencja: czasowniki i imiesłowy

B. Frekwencja: imiesłowy

Lp.	Imiesłów	Frekwencja	% w tekście
1.	смеясь	4	0,09
2.	улыбаясь	3	0,07
3.	веселящийся	2	0,04
(...)	(...)	(...)	(...)
72.	шелохнув	1	0,02
73.	шепча	1	0,02
74.	являя	1	0,02

Tabela 13

Fragment Listy nr 11. Frekwencja: przysłówki

Lp.	Przysłówek	Frekwencja	% w tekście
1.	где	23	0,55
2.	там	13	0,31
3.	когда	9	0,22
(...)	(...)	(...)	(...)
124.	чуть	1	0,02
125.	широко	1	0,02
126.	ясно	1	0,02

Tabela 14

Fragment Listy nr 12. Frekwencja: zaimki

Lp.	Zaimek	Frekwencja	% w tekście	Ze względu na pełnioną funkcję:							
				dzierżawczy	nieokreślony	osobowy	pytający	przeczący	upowszechniający	wskazujący	zwrotny
1.	я	56	1,35	-	-	56	-	-	-	-	-
2.	мы	32	0,77	-	-	32	-	-	-	-	-
3.	весь	29	0,70	-	-	-	-	-	26	-	-
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
24.	самый	1	0,02	-	-	-	-	-	-	1	-
25.	такой	1	0,02	-	-	-	-	-	-	1	-
26.	что-то	1	0,02	-	1	-	-	-	-	-	-

Tabela 15

Fragment Listy nr 13. Parametry idiolektu

Pozycja rangowa	Rzeczownik	F	Przymiotnik	F	Czasownik	F	Przysłówek	F	Zaimek	F
I	душа	30	белый	14	быть спать	20	где	23	я	56
II	мир небо	21	черный	13	петь	17	там	13	мы	32
III	день рука	20	розовый	11	смотреть	12	когда медленно	9	весь	29

3. Interpretacje

Zaprezentowana poniżej interpretacja zbioru poetyckiego *W woskowym wianku* jest przykładową próbą spojrzenia na tekst literacki z punktu widzenia statystyki wyrazów, odzwierciedlającej semantyczne i stylistyczne preferencje twórcy. Skutkiem owych preferencji jest częstsze w porównaniu z pozostałymi elementami tekstu występowanie określonych jednostek utworu nacechowanych znaczeniowo i stylistycznie, mających przekazywać szczególne sygnały o idiolektie pisarza.

Pierwszym etapem analizy ilościowo-jakościowej tekstu był formalny podział tekstu, drugi zaś polegał na wyodrębnieniu poszczególnych części mowy. Dlatego też interpretacja rozpoczyna się właśnie od komentarza otrzymanych wyników. W *W woskowym wianku* na ogólną liczbę wszystkich użyć jednostek tekstu, wynoszącą 4158 (100%), rzeczowniki pojawiają się 1446 razy (35%), czasowniki – 621 (15%), przymiotniki – 518 (12%), zaimki – 290 (7%), przysłówki – 253 (6%), imiesłowy 81 – (2%), a pozostałe części mowy – 949 (23%).

Liczba użyć poszczególnych jednostek (aspekt frekwencyjny) nie pokrywa się zwykle z liczbą jednostek budujących dany tekst, dlatego też należy podać bezwzględne wartości liczbowe, które wskazują, z ilu i jakich elementów powstał analizowany utwór. I tak, tomik *W woskowym wianku* składa się z 1609 jednostek (100%), w tym z 679 rzeczowników (42%), 352 czasowników (22%), 285 przymiotników (17%), 126 przysłówek (8%), 74 imiesłów (5%), 26 zaimków (2%). Dane te zbiera tabela 16:

Tabela 16

Budowa tekstu: frekwencja i elementy składowe

Element tekstu	Liczba użyc	%	Liczba jednostek	%
Rzeczownik	1446	35	679	42
Przymiotnik	518	12	285	17
Czasownik	621	15	352	22
Imiesłów	81	2	74	5
Przysłówek	253	6	126	8
Zaimek	290	7	26	2
Pozostałe części mowy	949	23	67	4
Razem	4158	100	1609	100

Kolejne tabele (17 i 18) przedstawiają powyższe dane w porządku malejącym:

Tabela 17

Budowa tekstu: frekwencja

Element tekstu	Liczba użyc	%
Rzeczownik	1446	35
Czasownik	621	15
Przymiotnik	518	12
Zaimek	290	7
Przysłówek	253	6
Imiesłów	81	2

Tabela 18

Budowa tekstu: elementy składowe

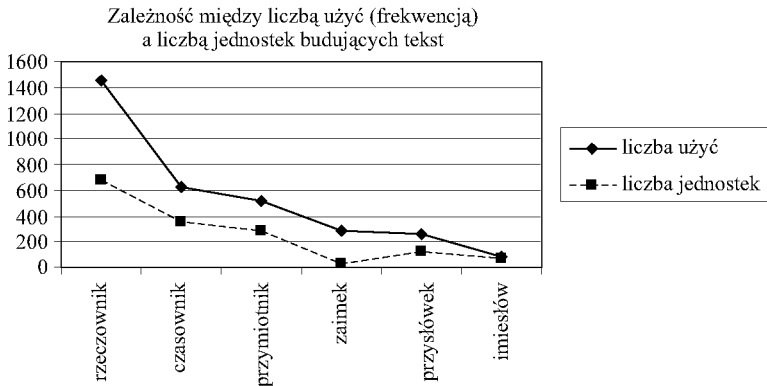
Element tekstu	Liczba jednostek	%
Rzeczownik	679	42
Czasownik	352	22
Przymiotnik	285	17
Przysłówek	126	8
Imiesłów	74	5
Zaimek	26	2

Z przywołanych zestawień (tabele 16–18) wynika, że zarówno w aspekcie frekwencyjnym, jak i bezwzględny trzy pierwsze części mowy, tj. rzeczownik, czasownik i przymiotnik, zajmują te same pozycje i zachowują zbliżone relacje pomiędzy danymi procentowymi: wśród rzeczowników $35:42 = 0,8$; wśród czasowników $15:22 = 0,7$;

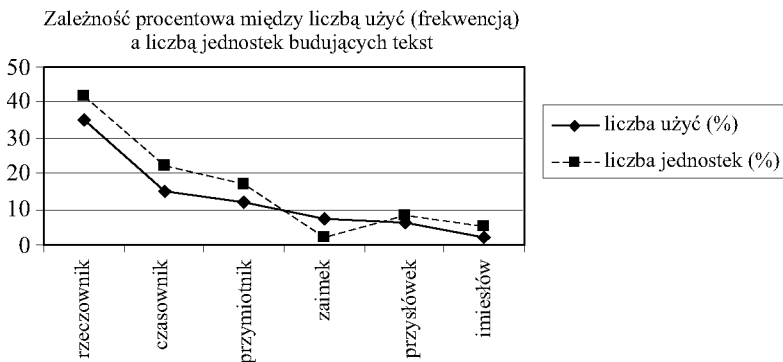
wśród przymiotników $12:15 = 0,7$; wśród przysłówków $6:8 = 0,8$. Istotna różnica zaznacza się jedynie w odniesieniu do zaimków: $7:2 = 3,5$, co sygnalizuje dysproporcję między liczbą zaimków w tekście jako jego składowymi a ich frekwencją, czyli użyciami; innymi słowy, zaledwie 26 zaimków występuje aż 290 razy, przewyższając tym samym frekwencyjnie przysłówki i imiesłowy i podkreślając te cechy stylu indywidualnego pisarza, które kryją się w rzeczownikach i przymiotnikach.

Trzeci etap ilościowo-jakościowej analizy tekstu wiązał się ze sporządzeniem list frekwencyjnych. Demonstrowany poniżej wykres 1 zwraca naszą uwagę na zależności między liczbą użyć (frekwencją) a liczbą jednostek budujących tekst i dostarcza dowodów na słuszność prawa Zipfa. Ponadto równoległe przebiegi krzywych (liczby użyć i liczby jednostek) potwierdzają poprawność spostrzeżeń o wzajemnych relacjach pomiędzy danymi liczbowymi oraz danymi procentowymi wśród wyodrębnionych części mowy (wykres 2).

Wykres 1

Wykres 2

Z wykresu 2 bez trudu da się także wyczytać informację o zaimku, którego liczba użyców wyrażona w procentach jest trzy i pół raza wyższa od procentowo wyrażonej liczby jednostek ($7:2 = 3,5$). W tym miejscu na wykresie krzywa liczby jednostek układa się poniżej krzywej użyców.

I wreszcie etap zasadniczy interpretacji, który opiera się na ostatniej z list sporządzonych wcześniej, tj. na Liście nr 13. Parametry idiolektu. Etap ten inicjuje przyjrzenie się poszczególnym częściom mowy, czyli rzeczownikom, przymiotnikom, czasownikom, przysłówkom oraz zaimkom, w których wyodrębniano kryteria pomocne w analizie poetyki Borysa Popławskiego:

A. Rzeczowniki

Przypomnijmy, w *W woskowym wianku* na ogólną liczbę wszystkich użyców jednostek tekstu, wynoszącą 4158 (100%), rzeczownik wystąpił 1446 razy, co daje 35% wszystkich wyodrębnionych form. W ilościowo-jakościowej analizie tekstu przyjęto, że dla poetyki dowolnego twórcy istotne jest dokonanie rozpoznania co do postrzegania świata, tj. jego składowych, jako elementów występujących jedno- lub wielokrotnie. Gramatycznie relacja ta wyrażałaby się w posługiwaniu się przez piszącego liczbą pojedynczą lub mnogą rzeczownika, dlatego też w Liście nr 2. Rzeczowniki zaznaczono te właśnie opcje, by prześledzić sposób rejestracji rzeczywistości przez Popławskiego.

Dane z przywołanej listy świadczą o tym, że w słowniku poety zdecydowanie przeważają użycia rzeczownika w liczbie pojedynczej: 1153 zastosowania, co daje aż 80% w stosunku do 1446 form rzeczownikowych w całym utworze, i tylko 293 zastosowania w liczbie mnogiej, co stanowi zaledwie 20% w stosunku do całego bloku substantywnego. Zależności te przedstawia tabela 19:

Tabela 19

Rzeczowniki użyte w liczbie pojedynczej i mnogiej w *W woskowym wianku*

Rzeczownik	Frekwencja	%	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
			1153	293
Razem	1446	100	80%	20%

W dalszej kolejności warto dokonać klasyfikacji rzeczowników ze względu na typ desygnatów. Najważniejszy podział przebiega tradycyjnie zgodnie z kryterium, według którego rzeczowniki dzieli się na pospolite i własne. Preferowanie przez pisarza nazw własnych oznaczałoby, że w jego poetyce najważniejsze są indywidualne przedmioty stanowiące niepowtarzalne fragmenty rzeczywistości. Innymi słowy, w słowniku pisarza dominowałyby antroponimy, nazwy geograficzne czy nazwy produktów. Z analizy tomiku *W woskowym wianku* wiemy, że to nie nazwy własne są bazą leksykalną poety, lecz nazwy pospolite, a więc takie, które oznaczają przedmiot jako przedstawiciela klasy obiektów jednorodnych wyrażającego tylko cechy danej klasy.

W zbiorze *W woskowym wianku* na 4158 wyodrębnionych form mamy zaledwie 22 rzeczowniki własne. Są to: *Авель, Англия, англичанин, Африка, Бафомет, Блок,*

Бог, Ватерлоо, Гамлет, Геспериды, Гулливер, Далия, Иисус, Мерлэн, Назарет, Орест, Орфей, Париж, Рим, Тютчев, Эфес, Эшер. Jednostki te, pogrupowane według pewnych kryteriów, tworzą określone pola tematyczne, wśród których na pierwszym miejscu plasuje się plan religijny. Towarzyszą mu inne, na przykład: geograficzny, literacki, historyczny, filozoficzny czy mitologiczny. Z faktu tak znikomej frekwencji nazw własnych w analizowanym utworze poetyckim Popławskiego, i nie tylko zresztą w nim, nie należy wyciągać zbyt pochopnych wniosków o nieistotności danych elementów w poetyce twórcy i ich nieprzydatności w celach interpretacyjnych. Przeciwnie, nazwy własne niosą bardzo duży ładunek informacyjny, lecz zostaje on w pełni wydobyty dopiero podczas klasycznego badania tekstu literackiego, w którym przywołuje się wszystkie możliwe konteksty, w jakich występują dane rzeczowniki. W ujęciach statystycznych najczęściej nazwy własne nie zajmują czołowych pozycji na listach rangowych, co widać także na przykładzie rozbioru analizowanego tomiku.

Równie ważny podział, służący budowaniu modelu idiolektu pisarza, przebiega według kryterium dzielącego desygnaty na konkretne i abstrakcyjne, żywotne i nieżywotne, osobowe i nieosobowe oraz jednostkowe i zbiorowe. Nie staramy się przy tym rozstrzygać sporów językoznawczych o naturze poszczególnych desygnatów, które trudno czasami jednoznacznie zakwalifikować do konkretnych albo abstrakcyjnych czy żywotnych albo nieżywotnych. Decydując się zatem na pewne nawet uproszczenia teoretyczne, ograniczamy się w tym miejscu do zaprezentowania wyników obejmujących jedynie rzeczowniki, które zostały odnotowane na Liście nr 13. Parametry idiolektu, co ilustruje fragment tabeli 20:

Tabela 20

Klasyfikacja rzeczowników ze względu na typ desygnatów składających się na idiolekt twórcy

Lp.	Rzeczowniki	Pospolite	Własne	Konkretne	Abstrakcyjne	Żywotne	Nieżywotne	Osobowe	Nieosobowe	Jednostkowe	Zbiorowe
1.	башня	+	-	+	-	-	+	-	+	+	-
2.	весна	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-
3.	вечер	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
57.	тъма	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-
58.	цвет	+	-	+	-	-	+	-	+	+	-
59.	час	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-
Razem		59	-	38	21	4	55	1	58	59	-

Naturalnym, ale koniecznym uzupełnieniem powyższego zestawienia jest komentarz ujawniający rzeczywiste relacje hierarchiczne wśród wymienionych rzeczowników, które mają istotny wpływ na wiedzę o idiolektie pisarza. Łącząc desygnaty w grupy według pewnych kryteriów, otrzymujemy na przykład następujące pola tematyczne:

- 1) przyroda:
  - a) pory roku i ich atrybuty: *зима, весна, лето, осень, снег*;
  - b) pory dnia: *вечер, день, ночь, тьма*;
  - c) flora: *лист, роза, сирень, цвет*;
  - d) fauna: *птица, соловей*;
  - e) woda i jej skupiska: *вода, море, река*;
  - f) ciała niebieskie i elementy nieba: *воздух, звезда, луна, небо, солнце*;
  - g) zjawiska świetlne: *заря, луч, свет*;
  - h) ukształtowanie terenu: *гора, дно, земля, песок*;
  - i) ogień i efekty spalania: *дым, огонь*;
- 2) przestrzeń i jej zabudowa: *башня, город, дом, мир, окно*;
- 3) czas: *год, час*;
- 4) człowiek i części ciała: *голова, лицо, нога, рука, сердце, скелет, солдат*;
- 5) zjawiska akustyczne: *голос*;
- 6) elementy otoczenia: *корабль, труба*;
- 7) uczucia: *любовь, печаль, счастье*;
- 8) stany egzystencji i świadomości: *жизнь, смерть, сон*;
- 9) elementy religijne: *душа*;
- 10) elementy abstrakcyjne: *судьба*.

Z podanego powyżej zestawienia wynika, że w świecie poetyckim autora *W wiosnowym wianku* zasadniczą rolę odgrywa przyroda. To w jej obecności bohater liryczny wyraża swój stosunek do wszechświata. Żadna z pór roku nie została pominięta, lecz zima i jej główny atrybut, jakim jest śnieg, zajmuje w tym piarstwie miejsce szczególne. Z zimą tradycyjnie asocjuje chłód, smutek, tendencja do zamierania wszelkiej aktywności ludzkiej i zwierzęcej. Na zasadzie kontrastu wiosna oznacza budzenie się natury do życia, ożywanie nadziei na szczęście i miłość. Wieczorne oraz nocne pejzaże zamieniają się we wrażenia, których źródłem staje się dzień, światło, wiosenna flora i fauna. Wiosną i latem bohater liryczny wierszy Popławskiego chętniej spogląda w niebo, dostrzegając na nim ciała niebieskie i zjawiska świetlne. Rozglądając się też stosunkowo częściej dookoła, zwraca uwagę na skupiska i ciekie wodne, jak też zabudowę przestrzeni; w tej – wyróżnia wieżę. W ukształtowaniu terenu nie do pominięcia są zwłaszcza góry i ich wysokościowe przeciwieństwo, czyli dna zbiorników wodnych oraz otchłanie. Tekst wypełniają refleksje o życiu i śmierci, zwierając tym samym dwie zasadnicze jakości ludzkiej egzystencji. Istotne miejsce w niej zajmuje powstrzymywanie czasu przez odwoływanie się do poetyki snu.

Jeśli przyjmiemy, że najwyższy statystycznie rzeczownik, tj. rzeczownik charakteryzujący się najwyższą frekwencją w całym analizowanym tomiku poetyckim, jest

jednocześnie głównym nośnikiem informacji o preferencjach leksykalnych pisarza, to w konsekwencji będzie on swego rodzaju semantycznym znakiem rozpoznawczym, pozwalającym natychmiast odróżnić dany utwór od pozostałych tekstów z nim porównywanych. Takim znaczeniowym *signum* w odniesieniu do zbioru *W woskowym wianku* jest słowo „dusza” (*дыша*). Wiedza o tym fakcie już teraz, w wymiarze statystycznym, ustawia interpretację całego tomiku w kierunku spraw duchowych i religijnych.

B. Przymiotniki

W *W woskowym wianku* na ogólną liczbę wszystkich użyć jednostek tekstu, wynoszącą 4158 (100%), przymiotnik wystąpił 518 razy, co stanowi ponad 12% wszystkich wyodrębnionych w tym utworze form. Oznacza to, że w aspekcie statystycznym na każde trzy rzeczowniki wypada jeden przymiotnik; innymi słowy, nie każdy rzeczownik ma przy sobie określający go przymiotnik. A zatem w poetyce Popławskiego nie obserwujemy zagęszczenia leksykalnego tak typowego na przykład dla stylu Iwana Bunina². Lecz z Buninem łączy Popławskiego sensoryka, która u jednego i drugiego twórcy odgrywa niepoślednią rolę, nadając wrażeniom wzrokowym rangę szczególną, uprzywilejowaną. Obaj są wzrokowcami i obaj eksponują kolorystykę, a nawet czynią tę samą barwę dominującą: Bunin w całej twórczości poetyckiej, Popławski w analizowanym tomiku. Tę barwę wyraża epitet „biały” (*белый*). U Bunina towarzyszą mu następujące przymiotniki kolorystyczne: *тёмный, чёрный, синий, золотой*, że ograniczymy się tylko do pięciu pierwszych, podobnie u Popławskiego: zaraz po barwie białej pojawia się kolor czarny, po nim różowy, złoty, niebieski, zielony, purpurowy. Bunina, mimo że barwa czarna jest bardzo aktywna w poetyce pisarza, nie nazwiemy twórcą mrocznym; w odniesieniu do Popławskiego obserwacja ta nabiera niejednokrotnie waloru sądu obiektywnego.

Sensoryka odnosi się do zmysłów: wzroku, słuchu, dotyku, węchu i smaku, ale także równowagi, temperatury i kinezy. Zarówno Bunin, jak i Popławski wykraczają poza czystą sensorykę i notują procesy rejestrowane przez różne analizatory jednocześnie. Dlatego w ich tekstach odnajdujemy informacje o figurach i tłach, głębi i pierwszym planie, ruchu i zamieraniu, wyrażone za pomocą przymiotników. Otrzymujemy w ten sposób obrazy wielokształtne i wielowymiarowe, podkreślające wielopostaciowość przyrody oraz niepowtarzalność indywidualnego stylu twórcy.

W sensoryce Popławskiego najważniejsze są wrażenia wzrokowe, a wśród nich kolorystyka. Barwy znajdują się na Liście nr 13. Parametry idiolektu na pozycjach rangowych od I do VIII: ranga I – *белый*, ranga II – *чёрный*, ranga III – *розовый*, w randze V – *голубой, золотой, синий*, w randze VIII – *алый*. W celu otrzymania pełnego obrazu preferencji kolorystycznych Popławskiego podaną listę należałoby uzupełnić o pozostałe barwy występujące w analizowanym zbiorze, które zostały wyrażone przez przymiotniki relacyjne lub wskazujące na intensywność koloru, jak: *алюминьевый, бронзовый, золочёный, жёлтый, красный, лиловый, млечный*,

² Piszę o tym w mojej monografii *Epitet jako cecha idiolektu pisarza. Studium literaturoznawczo-leksykograficzne o twórczości poetyckiej Iwana Bunina*, Katowice 2002.

молочный, оранжевый, светло-зелёный, серый, серебряный, сиреневый, стальной, темно-лиловый, темно-синий, тёмный, яркий, ярко-жёлтый, ясный. Analiza barw musi się jednak w tym miejscu ograniczyć do wskazania koloru przewodniego, będącego znakiem rozpoznawczym tomiku. Słowem-kluczem wśród barw jest przymiotnik „biały”³.

Oprócz kolorystyki wśród wrażeń sensorycznych obecnych na Liście nr 13 odnajdujemy inne przymiotniki, wskazujące bezpośrednio na rejestrację pory roku i dnia (*весенний, ночной*), odbiór sygnałów od receptorów cieplnych (*тёплый, холодный*), a także będące wynikiem oceny tego, co dzieje się w człowieku i poza nim (*больной, святой, счастливый; готовый; прекрасный, страшный; огромный, последний, пустой*). Wszystko to jako fragment wszechświata logicznie się wiąże z dominantami leksykalnymi w odniesieniu do najaktywniejszych rzeczowników w analizowanym utworze, wśród których przyroda, jeśli chodzi o pola tematyczne, znajduje się na pierwszym miejscu.

Przyjrzyjmy się jeszcze podziałowi przymiotników na jakościowe i relacyjne, by sprawdzić, jakie są pomiędzy nimi zależności statystyczne i na tej podstawie wnioskować o sposobach nazywania właściwości przedmiotów przez Popławskiego. Oto fragment odpowiedniej tabeli (tabela 21):

Tabela 21

Przymiotniki jakościowe i relacyjne w *W wioskowym wianku*

Lp.	Przymiotnik:	Jakościowy	Relacyjny
1.	абсолютный	+	–
2.	алый	+	–
3.	алюминьевый	–	+
(...)	(...)	(...)	(...)
283.	яркий	+	–
284.	ярко-желтый	+	–
285.	ясный	+	–
Razem		124	161

W analizowanym tomiku przymiotniki relacyjne przeważają nad jakościowymi. Przymiotniki relacyjne nazywają właściwości względne przedmiotów, które wynikają ze stosunków pomiędzy poszczególnymi przedmiotami: 1) z porównania z innymi przedmiotami oraz 2) z przedstawienia relacji między danym przedmiotem a określoną

³ Również w tym znaczeniu, jakie słowom-kluczom nadał Kazimierz Wyka. Zob. np. K. Wyka, *Słowa-klucze*, w: K. Wyka, *O potrzebie historii literatury. Szkice polonistyczne z lat 1944–1967*, Warszawa 1969, s. 198–234.

czynnością lub stanem. Pierwsze zostały utworzone od podstaw rzeczownikowych, a drugie – czasownikowych. Warto przy okazji zwrócić uwagę na aspekt morfologiczny przymiotników: autor preferuje przymiotniki tworzone za pomocą przedrostka *без-/бес-* (np. *безоружный, безумный, безыскусственный, бескрайный, бесполезный, беспочвенный*) oraz morfemu *не-* dodawanego do postaci wyjściowej przymiotnika (np. *неземной, неловкий, неширокий*).

Wszystko to razem wzięte, czyli przewaga przymiotników relacyjnych oraz budowa gramatyczna przymiotników, może wskazywać na istotne znaczenie w idiolekcie pisarza asocjacji sensorycznych, kojarzenie bowiem cechy z przedmiotem lub postacią wyjściową przymiotnika podwaja niejako jego semantykę, kierując uwagę odbiorcy ku podstawom słowotwórczym – rzeczownikom lub czasownikom oraz ku obiektom i czynnościom.

C. Czasowniki

W *Woskowym wianku* na ogólną liczbę wszystkich użyć jednostek tekstu, wynoszącą 4158 (100%), odnotowujemy 621 form czasownika, co stanowi 15% wszystkich użyć wyrazów. Jest to o 3 punkty procentowe więcej w stosunku do frekwencji przymiotnika (12%) i o 20 punktów procentowych mniej w stosunku do rzeczownika (35%). A zatem, podobnie jak w przypadku przymiotnika, w aspekcie statystycznym nie przy każdym rzeczowniku stoi inny czasownik. Czasowniki w analizowanym tekście poetyckim odnoszą się zatem do grupy rzeczowników, co sugeruje, że autor miał tendencję do przedstawiania opisów, w których grupie substancywnej przyporządkowywał wspólną jej formę czasownikową.

Do celów analizy wyodrębniono trzy formy gramatyczne czasu – czas przeszły, teraźniejszy oraz przyszły, wychodząc z założenia, że w formach tych ukrywa się istotny parametr poetyki pisarza. Na podstawie wyodrębnionych form można bowiem wnioskować o nastawieniu percepcyjnym autora: jego opcji retrospektywnej, przywołującej wydarzenia z przeszłości i ich ocenę, opcji reporterskiej, czyli rejestrującej sprawy bieżące, a także opcji futurystycznej, która przez odpowiednie końcówki gramatyczne projektuje rzeczywistość.

Na podstawie dokonanego rozbioru materiału można zauważyć, że Popławski preferuje formy czasu teraźniejszego. Stanowią one ponad połowę użyć w stosunku do wszystkich osobowych form czasownikowych odnotowanych w omawianym tomiku: 317 zastosowań (51%). Porównywalnie zanotowano 177 użyć (28,5%) w czasie przeszłym oraz 43 użycia (7%) w czasie przyszłym.

Formy osobowe czasownika ujawniają sprawcę czynności, podobnie jak ma to miejsce w formach osobowych trybu rozkazującego, gdy wskazujemy na drugą osobę liczby pojedynczej lub mnogiej, pierwszą osobę liczby mnogiej albo trzecią osobę liczby pojedynczej lub mnogiej. W analizowanym tekście występują wyłącznie formy trybu rozkazującego w drugiej osobie liczby pojedynczej i mnogiej. Formy trybu rozkazującego w drugiej osobie liczby pojedynczej nie tylko charakteryzują się większą ekspresywnością, lecz także zmniejszają granicę między nadawcą komunikatu lirycznego i jego odbiorcą. W całym tomiku odnotowano 34 formy trybu rozkazującego, co

stanowi zaledwie 5,5% wśród wszystkich wyodrębnionych form czasownika w utworze, przy czym obserwujemy zdecydowaną przewagę użyć trybu rozkazującego w liczbie pojedynczej – 26 przypadków, wobec 8 przypadków w liczbie mnogiej. Fakt ten wyraźnie świadczy o rezygnacji poety z apelatywnej funkcji swojego tekstu jako całości.

W *W woskowym wianku* równie skąpo jak tryb rozkazujący pisarz stosuje bezokoliczniki, które nie wskazują wprost na sprawcę czynności, lecz na samą jakość działania się. Na 621 wystąpień czasownika zaledwie 50 razy pojawił się bezokolicznik, co daje 8% w stosunku do całości występowania form czasownikowych. Można stąd wysnuć wniosek, że poeta zdecydowanie preferował wskazywanie na podmiot wszelkiej akcji zarejestrowanej w swoim utworze i łączył go głównie z tym, co miało miejsce w czasie teraźniejszym. Powyższe ustalenia zbiera i ilustruje tabela 22:

Tabela 22

Frekwencja czasowników w *W woskowym wianku* z podziałem na kategorie

Czasownik	F	%	Czas			Bezokolicznik	Tryb rozkazujący
			przeszły	teraźniejszy	przyszły		
			177	317	43	50	34
Razem	621	100	28,5%	51%	7%	8%	5,5%

W świecie Popławskiego najważniejsze czynności należą do obszaru egzystencji. Czasowniki „być” (*быть*) i „spać” (*спать*) mają najwyższą rangę i eksponują to, na co zwraca uwagę podmiot liryczny. Sen to specyficzny stan, coś pośredniego między życiem i śmiercią. Czas snu jest potencjalnie bardzo niebezpieczny, albowiem wiąże się z realną możliwością przejścia ku innej jakości, czyli śmierci, jeśli nie zostanie w odpowiedniej chwili przerwany. Sen i śnienie zajmują szczególne miejsce w idiolekcie Popławskiego, co znalazło statystyczne potwierdzenie w niniejszej analizie ilościowo-jakościowej tekstu.

Obok śnienia równie ważne są dla poety wrażenia sensoryczne, których źródło stanowi dźwięk oraz bodźce wzrokowe. Czasownik „śpiewać” (*петь*) zajmuje bowiem drugie miejsce na liście rangowej czasowników, a zaraz za nim lokuje się czasownik „patrzeć” (*смотреть*), któremu towarzyszy bezokolicznik „świecić, jaśnieć, lśnić, błyszczeć” (*сиять*) i nieco dalej „palić się, płonąć” (*гореть*)⁴. Z czasownikiem „śpiewać” jako jednostką wskazującą na wrażenia słuchowe wiążą się bezpośrednio inne aktywne czasowniki akustyczne odnotowane na Liście nr 13, jak „śmiać się” (*смеяться*) czy „milczeć” (*молчать*); ten ostatni reprezentuje brzmieniowe zero.

Czasownikami prezentującymi opozycję ruch/bezruch są w analizowanym tomiku następujące jednostki, nacechowane aspektem dokonaności lub niedokonaności: „powrócić” (*вернуться*); „obracać się, kręcić” (*вращаться*); „iść” (*идти*), „przejść”

⁴ Tu i dalej podaję wyłącznie przykładowe znaczenia polskie, mając świadomość, że w większości przypadków czasowniki rosyjskie są wieloznaczne.

(*пройти*), „przechodzić” (*проходить*); „oddalać się, odchodzić” (*уходить*); „lecieć” (*лететь*); „tańczyć” (*танцевать*); „leżeć” (*лежать*); „stać” (*стоять*). Z bezruchem kojarzy się czasownik „czekać” (*ждать*), natomiast dwie inne jednostki, „móc” (*мочь*) oraz „chcieć” (*хотеть*), zawierają w sobie potencję działania oraz wyrażenie woli. Brak pewności co do określonego stanu rzeczy konotuje czasownik „wydawać się” (*казаться*). Na tym samym poziomie frekwencyjnym co ostatni przykład znajdują się czasowniki „żyć” (*жить*) oraz „śnić się” (*сниться*), stosunkowo odległe od postaci „być” oraz „spać”, zajmujących pierwsze miejsce na liście najbardziej aktywnych czasowników w analizowanym tomiku Popławskiego. Fakt ten potwierdza spostrzeżenia badaczy na temat preferowania przez twórcę przedstawiania stanów związanych z „usypianiem aktywności” osób i przedmiotów. Sztuka umierania, tak wyraźnie obecna w poezji autora *W woskowym wianku*, z latami się nasilała, a kolejne tomiki poetyckie dobitnie ilustrowały tę cechę indywidualnego stylu pisarza⁵.

D. Przysłówki

W *W woskowym wianku* na ogólną liczbę wszystkich użyć jednostek tekstu, wynoszącą 4158 (100%), odnotowujemy 253 formy przysłówka, co stanowi zaledwie 6% wszystkich użyć wyrazów. Najaktywniejszą jednostką wśród przysłówek jest „gdzie” (*где*). Przysłówek „gdzie” występuje także w funkcji spójnika, łącząc zdania podrzędne: okolicznikowe miejsca, przydawkowe, wyjaśniające, przyzwalające. Bezpośrednio ze wskazywaniem na miejsce, które może znajdować się bliżej lub dalej, po tej lub tamtej stronie przedmiotu, korespondują dwa następne przysłówki, zajmujące czołowe pozycje na liście rangowej przysłówek: „tam” (*там*) oraz „daleko” (*далеко*). Są to bardzo ważne sygnały o preferencjach pisarza, który za pomocą przysłówek „rozciąga” przestrzeń i lokalizuje przedmioty oraz czynności w bliżej nieokreślonych miejscach. To rozciąganie przestrzeni odbywa się nie tylko w jednym kierunku, lecz dookoła, co wyraża inny przysłówek o wysokiej frekwencji: „dookoła”/„wokół” (*вокруг*).

Z punktu widzenia rejestracji szybkości ruchu poeta zdecydowanie wybiera przysłówek „powoli” (*медленно*), pozornie wydłużając w ten sposób, po przestrzeni, również czas. W warstwie sensorycznej najczęściej pojawia się jednostka „cicho”/„po cichu” (*тихо*), przydając wypowiedzi lirycznej spokoju i łącząc się logicznie z patrzaniem w dal. W skali ocen przysłówek „przepięknie” wyraża stosunek podmiotu do przedstawianej w utworze rzeczywistości i – również zgodnie z wewnętrznym impulsem autorskim umieszczonym w rzeczowniku „dusza” – podkreśla więź między pięknem i sprawami duchowymi. Oto fragment odpowiedniej tabeli (tabela 23):

⁵ Zob. np.: H. Berberowa, *Б. Поплавский. „В венке из воска”*, w: *Борис Поплавский в оценках и воспоминаниях современников*, составление Л. Аллена и О. Гриз, предисловие Л. Аллена, СПб.–Дюссельдорф 1993, s. 149–150; E. Korpała-Kirszak, *Borys Popławski. Próba przypomnienia (w czterdziestą piątą rocznicę urodzin)*, *Studia Rossica* 2000, nr X, s. 153–158; L. Livak, *Boris Poplavskii's Art of Life and Death*, *Comparative Literature Studies* 2001, vol. 38, nr 2, s. 118–141.

Tabela 23

Przysłówki w *W woskowym wianku*

Lp.	Przysłówek	Ze względu na właściwości formalno-funkcjonalne		Ze względu na cechy znaczeniowe			
		jakościowe	okolicznościowe	miejsca	czasu	sposobu	stopnia i miary
1.	беззаботно	+	–	–	–	+	–
2.	безупречно	+	–	–	–	+	–
3.	бесконечно	+	–	–	–	–	+
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
124.	чуть	–	+	–	–	–	+
125.	широко	+	–	–	–	+	–
126.	ясно	+	–	–	–	+	–
	Razem	65	61	22	15	83	6

Z analizy tabeli 23 wynika, że w aspekcie statystycznym przysłówki jakościowe tylko nieznacznie przeważają nad przysłówkami okolicznościowymi: odpowiednio 65 użyć wobec 61 użyć. Przysłówki jakościowe odnoszą się do właściwości czynności (procesów, stanów) lub właściwości cech nazywanych przez określany czasownik, przymiotnik czy przysłówek.

Cenniejszych informacji z punktu widzenia poetyki pisarza dostarcza tradycyjny podział przysłówek ze względu na cechy znaczeniowe, wskazuje bowiem na preferencje indywidualne piszącego przez akcentowanie aspektu lokalizacyjnego (przysłówki miejsca), chronologicznego (przysłówki czasu), technicznego (przysłówki sposobu) czy intensywności (przysłówki stopnia i miary). Tu rozkład frekwencyjny przysłówek wygląda następująco: na pierwszym miejscu lokują się przysłówki sposobu – 83 użycia (66% w stosunku do 126), na drugim – przysłówki miejsca (22 użycia, 17%), na trzecim – przysłówki czasu (15 użyć, 12%) i na czwartym – przysłówki stopnia i miary (6 użyć, 5%).

Przysłówki odsłaniają kolejne istotne elementy indywidualnego stylu twórczości poetyckiej Popławskiego i wpisują się logicznie w zarysowany już przez rzeczowniki, przymiotniki i czasowniki obraz idiolektu pisarza. Wyrażna przewaga przysłówek sposobu nad pozostałymi wskazuje na znaczenie, jakie przydawał autor analizowanego tomiku technicznemu aspektowi czynności, procesów i stanów.

E. Zaimki

W *W woskowym wianku* na ogólną liczbę wszystkich użyć jednostek tekstu, wynoszącą 4158 (100%), odnotowujemy 290 form zaimka, co stanowi 7% wszystkich użyć wyrazów. Jest to pięciokrotnie mniej w stosunku do użyć rzeczownika (35%)

i w przybliżeniu dwukrotnie mniej w porównaniu z użyciami przymiotnika (12%) oraz czasownika (15%), a prawie tyle samo, ile użyć przysłówka (6%).

Zaimki to wyrazy, które funkcjonują jako równoważniki samodzielnych części mowy: rzeczowników, przymiotników, liczebników i przysłówków. Należy odnotować, że w omawianym tekście poetyckim zaimek jest jedyną niesamodzielną częścią mowy, w przypadku której wystąpiła jaskrawa dysproporcja: liczba zaimków w tekście wynosi 26, a liczba ich użycie – 290. Stosunek 290 do 26 wynosi niewiele ponad 11 i zdecydowanie odbiega od proporcji pomiędzy rzeczownikami (~2), przymiotnikami (~2), czasownikami (~2) czy przysłówkami (~2). Fakt ten świadczy wymownie o cechach warsztatu pisarskiego Popławskiego, w którym unika się powtórzeń nazw desygnatów przez oferowanie nazw wskazujących na desygnat. Jest to głównie zabieg stylistyczny, niepozbawiony wszakże znamion semantycznych, jeśli uwzględni się typy najbardziej aktywnych zaimków w analizowanym zbiorze poetyckim.

W *W woskowym wianku* prym wiodą zaimki osobowe (167 użycie). Za nimi lokują się zaimki dzierżawcze (48), na trzecim miejscu znajdują się zaimki upowszechniające (30), na czwartym – wskazujące (23), na piątym – pytające (12), na szóstym – zwrotne (7), na siódmym – zaimek przeczący (1). Taki rozkład zaimków wyraźnie eksponuje miejsce i rolę zaimków osobowych w analizowanym utworze. Wśród nich największą frekwencją odznacza się jednostka „ja” (я) – 56 użycie, po niej – „my” (мы) – 32 użycia, następnie „ty” (ты) i „on” (он) – po 22 użycia, „ona” (она) – 18 użycie, „oni” (они) – 11 użycie i „ono” (оно) – 6 użycie, co z kolei przemawia za preferowaniem przez autora pierwszej osoby, tj. bohatera lirycznego jako postaci skupiającej na sobie uwagę odbiorcy. „Ja” – i jego formy odmiany przez przypadki – góruje tutaj wyraźnie nad pozostałymi desygnatami, ukrywającymi się pod postacią drugiej i trzeciej osoby liczby pojedynczej lub pierwszej i trzeciej osoby liczby mnogiej. Warto przy okazji zauważyć, że w analizowanym tekście nie ma zaimka „wy” (вы) ani jego form deklinacyjnych. Wypływa stąd wniosek o szczególnej roli zaimka osobowego „ja” w pisarstwie Popławskiego. „Ja” jest swego rodzaju zaimkiem egocentrycznym i przoduującym, wyraźnie bowiem dystansuje się w stosunku do pozostałych zaimków, zyskując zdecydowaną przewagę statystyczną i podkreślając obecność nadawcy komunikatu jako kreatora poetyckiej rzeczywistości.

Zaimek „ja” jest nie tylko najaktywniejszą jednostką wśród zaimków osobowych, lecz również zajmuje pierwsze miejsce na liście rang w tej kategorii wyrazów. Zaraz za nim lokuje się inny zaimek osobowy, „my”, a po nich – zaimek upowszechniający „wszystek”/„cały” (всех). Ta właśnie cecha wydaje się ważna dla idiolektu pisarza, albowiem skłonność do generalizowania swoich wrażeń wpisuje się bezpośrednio w sprawy duchowe i egzystencjalne reprezentowane przez najaktywniejsze rzeczowniki („dusza”, „świat”, „niebo”, „dzień”) oraz czasowniki („być”, „spać”, „śpiewać”, „patrzeć”) i przymiotniki („biały”, „czarny”, „różowy”).

Skupianiu uwagi na sobie służą także formy zaimków dzierżawczych: „mój” (мой), „swój” (свой), „twój” (твой), „nasz” (наш), które minimalizują odległość pomiędzy przedmiotami w zakresie ich przynależności do nadawcy komunikatu. Z kolei zaimki wskazujące bliższe („ten”) i dalsze („tamten”) z uwagi na ich rangę statystyczną

mają szczególne zadanie rozpoznawcze, polegające na wyodrębnianiu w przestrzeni określonych desygnatów spośród wszystkich desygnatów znajdujących się w mniejszej lub większej odległości od bohatera lirycznego.

Wnioski końcowe

1. Świat poetycki Borysa Popławskiego zawarty w tomiku *W woskowym wianku* to struktura substantywna, rzeczownikowa, o czym świadczy główna pozycja tej części mowy – rzeczowników – nad pozostałymi, zarówno w wymiarze ich użyc, jak i w wymiarze bezwzględny. W świecie tym dominują przedmioty reprezentowane przez jednostkowe egzemplarze, przy czym zdecydowanie przeważają rzeczowniki pospolite nad własnymi, konkretne nad abstrakcyjnymi, nieżywotne nad żywotnymi, nieosobowe nad osobowymi.

2. Nieodzowną i istotną częścią świata poetyckiego Popławskiego jest oznaczanie właściwości przedmiotów. Najważniejszą rolę w tym oznaczaniu odgrywa u poety sensoryka. Twórca zdecydowanie preferuje wrażenia wzrokowe i kolorystykę, czyniąc z przymiotnika „biały” (*белый*) i z barwy białej słowo-klucz.

3. Substantywnemu widzeniu świata towarzyszy w poezji Popławskiego wielokierunkowe i zróżnicowane jakościowo przekazywanie informacji o procesach zachodzących tu i teraz. Czasowniki wyrażone w czasie teraźniejszym są nośnikami ponad połowy informacji o aktywności osób oraz przedmiotów, co świadczy o tym, że podmiot liryczny przyjmuje przede wszystkim optykę sprawozdawcy bieżących wydarzeń, posiłkując się w znacznie mniejszym stopniu optyką reminiscencyjną i zupełnie sporadycznie – futurystyczną. Znikoma liczba użyc czasownika w formie bezokolicznika eksponuje pozycję bohatera lirycznego jako aktywnego uczestnika tego wszystkiego, co dzieje się (lub działo) we wszechświecie, i wnikliwego obserwatora zjawisk zachodzących w przyrodzie. Z uwagi na niewielką, niższą nawet od frekwencji bezokolicznika liczbę użyc form trybu rozkazującego poezja Popławskiego nie jest apelatywna, nie narzuca odbiorcy punktów widzenia bohatera lirycznego przez wielokrotne odwoływanie się do świadomości czytelnika.

4. Przysłówki w poezji Popławskiego odsłaniają upodobania autora do ukazywania sposobu przebiegu czynności, procesów i stanów. Te najbardziej aktywne „rozcigają” czas i przestrzeń, ruch czynią powolnym i cichym, a przedstawianą rzeczywistość oceniają głównie w kategoriach estetycznych.

5. W pisarstwie Popławskiego szczególną rolę odgrywa zaimek osobowy „ja”, będący świadectwem egocentryzmu twórcy.

Przeprowadzona w taki przykładowo podany powyżej sposób ilościowo-jakościowa analiza wszystkich zbiorów poetyckich Popławskiego powinna ostatecznie zaowocować powstaniem zestawienia będącego swego rodzaju mapą idiolektu, zbudowaną, jak w tabeli 24, na podstawie frekwencji użyc samodzielnych i niesamodzielnych części mowy zawartych w jego utworach. To zestawienie mogłoby zostać ujęte w następujące ramy i już częściowo wypełnione:

Tabela 24

Mapa parametrów idiolektu poetyckiego Borysa Popławskiego

Część mowy	Cecha	<i>W woskowym wianku</i> (1922–1930)	<i>Flagi</i> (1923–1930)	<i>Sterowiec</i> <i>domikąd</i> (1924–1935)	<i>Automatyczne</i> <i>wiersze</i> (1930–1933)	<i>Śnieżna</i> <i>godzina</i> (1931–1935)
Rzeczownik	najaktywniejsze jednostki (ranga I–III)	<i>душа, мир, небо, день, рука</i>				
	przewaga form gramatycznych	w liczbie pojedynczej				
	charakterystyka desygnatów	pospolite, konkretne, nieożywione, nieosobowe, jednostkowe				
	najaktywniejsze pole tematyczne	przyroda				
Przymiotnik	najaktywniejsze jednostki (ranga I–III)	<i>белый, чёрный, розовый</i>				
	najważniejsze pole sensoryczne	wrażenia wzrokowe				
	najważniejsza jakość wśród wrażeń wzrokowych	kolorytyka				
	najaktywniejsze jednostki (ranga I–III)	<i>быть, спать, лететь, смотреть</i>				
Czasownik	najaktywniejszy gramatycznie czas	teraźniejszy				
	podstawowa perspektywa podmiotu lirycznego	opcja reporterska, zdawanie sprawy z wydarzeń bieżących				
	najaktywniejsze jednostki (ranga I–III)	<i>где, там, когда, медленно</i>				
	główne zadanie poetyckie	wydużanie i poszerzanie przestrzeni (<i>там, далеко</i>)				
Przysłówek	główna cecha sensoryczna	cisza (<i>тихо</i>)				
	główna cecha estetyczna	piękno (<i>прекрасно</i>)				
	główna cecha dynamiki	powolność (<i>медленно</i>)				
	najaktywniejsze jednostki (ranga I–III)	<i>я, мы, весь</i>				
Zaimek	cecha dominującego zaimka	egocentryzm (<i>я</i>)				

Na tym ilościowo-jakościowa analiza tekstu i jego interpretacja według zaproponowanej metody się kończy. Warto może jeszcze dodać, że z jej wyników, zwłaszcza zaś z danych zawartych w całościowo wypełnionej mapie idiolektu pisarza, mogą skorzystać w szlachetnych celach nie tylko badacze dorobku Borysa Popławskiego, lecz również – w celach zwykle, niestety, niezbyt szlachetnych – wszelcy utalentowani mistyfikatory, zdolni do stworzenia tekstu naśladowującego poetykę danego twórcy. Co prawda, Popławski nie zajmuje tak eksponowanego miejsca w literaturze rosyjskiej, jak Aleksander Puškin, ale relatywnie równoległe, był bowiem głównym dźwiękiem „nuty paryskiej” – i tę pozycję, jako istotną w historii emigracji rosyjskiej pierwszej fali, można potencjalnie zaatakować z dobrym skutkiem⁶.

Summary

V venke iz voska by Boris Poplavsky. Statistic Analysis and Interpretation

The presented interpretation of the poetry collection *V venke iz voska* (*In the Wax Wreath*) by Boris Poplavsky, based on a known George Kingsley Zipf's law, is an example approach to a literary text from the point of view of words statistics, which reflects Poplavsky's semantic and stylistic preferences. Thanks to the applied method, the following thesis concerning the poet's idiolect were formulated: 1) Boris Poplavsky's poetic world is of a definitely substantive structure; 2) the most important role in the specification of the presented world is played by senses – visual impressions and colours; 3) the lyrical subject acts mainly as a reporter of current events; 4) the used adverbs reveal the poet's inclination to “stretching” time and space; 5) high frequency of the “T” pronoun testifies significant egocentrism of Poplavsky's.

---

⁶ Toczący się do dzisiaj spór o autentyczność *Tajnych notatek z lat 1836–1837* Aleksandra Puškina i podejrzenia o świetną mistyfikację, której autorem może być Michaił Armaliński, dobitnie świadczą o obecności podróbek literackich w postmodernizmie i ich wpływie na ustalony wizerunek kultowego poety Rosji. Zob. np. Л. Димитров, *Эго, альтер-эго, Он-егин. Рассуждения о „Тайных записках” А.С. Пушкина*, *Studia Rossica* 2006, nr XVII, s. 47–53.